

AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE SURİYE KRİZİ

Mesut Özcan

İNSAMER
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Haziran 2017

Araştırma 40

Giriş

Arap Baharı sonrası dönemde Suriye’de yaşanan çatışmalar ve meydana gelen krizin neden olduğu göç ve terörizm dalgası, uluslararası alanda olduğu kadar Avrupa Birliği’nin (AB) ve Türkiye’nin de gündeminde yer edinmeye başlamıştır. Suriye; Baas Partisi’nin ülkeyi otoriter bir şekilde yönetmesi, halkın üzerinde baskıcı bir rejim kurması ve sahip olduğu silahların oluşturduğu güvenlik tehdidi nedeniyle uzun süredir AB üyesi ülkelerin de aralarında bulunduğu Batılı ülkelerin kuşku ile yaklaştığı ve bölge için “sorunlu ülke” olarak gördükleri bir ülkedir. Suriye’nin, Soğuk Savaş döneminde Batı’nın en büyük düşmanı olan Sovyetler

Birliği ile Soğuk Savaş sonrası dönemde de Rusya ile birlikte hareket etmesi, bu kuşkunun ve güvensizliğin altında yatan ana etkenlerden biri olmuştur. Bu bağlamda hem ABD hem de AB üyesi olan İngiltere, Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerin Suriye politikaları olası “tehditler” üzerine inşa edilmiştir (Çalışkan, 2016, ss. 3-18). Özellikle Hafız Esed döneminde Suriye’nin Rusya ile geliştirdiği yakın ilişkiler ve Rusya’dan alınan ağır silahlar bu güvenlikçi yaklaşımın zeminini oluşturmuştur.

Hafız Esed’in 2000 yılında ölmesinden sonra yerine geçen oğlu Beşşar Esed, Rusya ile yakın iş birliğini sürdürmüştür. Ancak Londra’da tıp

İNSAMER
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

eğitimi alan Esed, babasına göre uluslararası sisteme daha açık bir politika izlemeyi tercih etmiştir. 2000’de başa geçtikten sonra ülkede gücü eline geçiren oğul Esed, dış politikada yeni açılımlar gerçekleştirmeye dönük adımlar atmak istemiş ancak 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırıları hem Suriye hem de bölge için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra “terörizme savaş açtığını” ilan eden ABD yönetiminin hedefinde olan lkeler, Bush yönetimi tarafından güvenlik tehdidi olarak ortaya konulan ve “haydut devletler”, “şer eksenii” olarak nitelendirilen Irak, Kuzey Kore ve İnan’dır. Daha sonra bu ülkelere Suriye de eklenmiştir. Özellikle Irak işgali sonrası dönemde, sıradaki ülkelerden birinin Suriye olduğu uzun süre tartışılmıştır. Nitekim Bush yönetiminin “terörizme destek verdiği” ve bölgedeki güvenliği tehdit ettiği iddialarının bir sonraki hedefi Suriye olmuştur. Bu koşullar altında Suriye rejimi uluslararası toplumdaki dışlanma sorunu ile karşı karşıya kalmıştır (Altunışık, 2009, s. 76).

AB de 11 Eylül sonrası süreçte yakın mttefikii ABD’nin terörizme mücadelesine açık destek vermiştir. NATO’nun Afganistan’da görev almasını da hem NATO hem de AB yesi olan ülkeler desteklemiştir. Ancak ABD’nin 2003 yılındaki Irak’ı “güvenlik tehdidi”, “terörizme destek” ve “kimyasal silahlara sahip” olduğu gerekçeleriyle işgal etme planı, AB’den beklenen desteği görmemiştir. NATO’daki Atlantiki ve Avrupalı kanatların ayrışması bu dönemde AB içinde de yaşanmıştır. Başını İngiltere ve Danimarka’nın çektiği AB yesi lkeler ABD’nin Irak işgaline destek verirken, Almanya ve Fransa gibi AB lkeleri ise işgale mesafeli davranmıştır. Bu ayrışma AB’nin bu dönemde Ortadoğu’da yaşanan

krizler karşısında etkin bir rol üstlenmesini ve ortak hareket etmesini zorlaştırırken, AB’nin ortak bir dış politika geliştirmesine de engel olmuştur (Aydın, 2010, s. 2). Afganistan ve Irak işgali sonrası bölgede derinleşen sorunlar ABD tarafından “mdahalecilikle” sona erdirilecek bir güvenlik meselesi olarak tanımlanırken, AB bu sorunları “etkin çok taraflılıkla” üstesinden gelinebilecek sorunlar olarak değerlendirmiştir. ABD’nin bu dönemdeki politikası güvenlik merkezli bir politikayken, AB normatif değerleri ne çıkaran bir mücadele yöntemini benimsemiştir. Bu dönemde ABD tarafından uluslararası sistemden dışlanmaya çalışılan Suriye konusunda da AB’nin politikası farklılaşmıştır; AB, Suriye’yi “dışlamak” ve “teki” olarak görmek yerine, uluslararası sistemin içine çekilerek “normalleştirilebilir” bir aktör olarak grmştir. Nitekim ABD’nin Suriye’yi terörizme destek vermekle suçladığı ve terörizm ile özdeşleştirdiği bu dönemde AB, daha fazla iş birliği yapmaktan yana olan bir politik tavrı benimsemiştir.

Ancak 2005 yılında Lübnan Başbakanı Hariri’nin bir suikast sonucu öldürülmesi ve uluslararası toplumda hkim olan “Suikastın arkasında Suriye var” görüşü, AB’nin Suriye politikasını da etkilemiştir (ztrk, 2012, s. 44). Aynı dönemde bir başka tartışmalı konu ise Suriye askerlerinin Lübnan’daki mevcudiyetidir. Bu iki konu Suriye zerindeki tartışmaları alevlendirmiştir. Bu dönemde Bush yönetimi Esed yönetimine Lübnan’daki askerlerini çekmesi için yoğun baskı yapıyordu. Aynı talep AB tarafından da dile getirilmemişti. Nitekim Esed yönetimi Mart 2005’te Lübnan’daki askerlerini geri çekeceğini açıklamıştır. Askerlerin çekilmesi sorunun kısmii olarak çözülmesine katkı

yapsa da Hariri suikastı ile ilgili tartışmalar devam etmiştir. AB ve ABD bu suikastın aydınlatılmasını istemiş ve bu dönemde Suriye rejimine yönelik bazı yaptırımlar uygulanmıştır.

2008 sonrası dönemde ise Suriye'nin uluslararası sisteme dâhil edilme ve "öteki" konumundan çıkarılma sürecine gidilmiştir. Özellikle Türkiye'nin komşularla iş birliğini geliştirme, sıfır sorun politikası ve ticari ilişkileri güçlendirme sürecinde Suriye'nin önemli bir yeri olmuştur. Türkiye, Suriye'yi Ortadoğu ve Arap coğrafyasına açılan kapısı olarak görürken, Esed rejimi de Türkiye'yi Batı ile kurulacak yeni ilişkiler için bir arabulucu olarak algılıyordu. Bu durum iki tarafı birbirine yakınlaştırmaya başlamıştı. Türkiye'nin bu dönemde uygulamaya koyduğu proaktif dış politika, arabuluculuk rolü, sıfır sorun ilkesi ve yüksek düzeyli iş birliği gibi araçlar, Türkiye'ye komşuları ile ikili ilişkileri geliştirme imkânı sağlıyordu. Türkiye bu dönemde Suriye-İsrail görüşmelerinde de arabuluculuk rolü üstlenerek Suriye ile ilişkilerinde ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. Türkiye'nin o günlerdeki temel hedefi bir yandan Suriye'nin de aralarında bulunduğu Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek bir yandan da AB üyeliği için gerekli süreci işletmek ve çok taraflı bir dış politikayı uygulamaya sokmaktı. Esed rejimi Türkiye ile geliştirdiği ilişkiler ve ülke içerisinde yaptığı sınırlı reformlarla Batılı ülkeler nezdindeki algısını da değiştirme imkânı yakalamıştır. Özellikle Bush sonrası dönemde göreve gelen yeni ABD Başkanı Barack Obama'nın müdahaleci politikalarından vazgeçeceği ve Ortadoğu politikasını değiştireceği yönündeki mesajları da Suriye'ye Batı ile ilişkiler için yeni bir alan açmıştır. Bunu başlangıçta iyi kullanan Suriye yönetimi de Batılı ülkeler nezdindeki "tehdit", "öteki" gibi algılardan kurtulma fırsatını yakalamıştır.

Ancak Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ve sonraki süreçte Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da domino etkisi yapan Arap Baharı süreci, Suriye için de yeni bir dönemi başlatmıştır. Mart 2011'de Suriye'de başlayan barışçıl protestolara Esed rejiminin ağır silahlarla müdahale etmesi ve sonrasında protestoların büyük bir iç savaşa dönüşmesi, Suriye'nin AB tarafından yeniden "öteki" olarak görülmesine ve Suriye merkezli gelişmelerin güvenleştirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin Suriye politikasında da benzer bir durum yaşanmış ve Esed rejimine yönelik bakış değişmiştir. Bu değişimin temelinde Esed rejiminin sivil protestolara karşı ağır silahlar kullanması, muhaliflerle yaşanan çatışmalar, terörizm ve göç sorunu gibi unsurların hem Türkiye'yi hem de AB'yi etkilemesi yatıyordu. Özellikle DEAŞ'ın Suriye ile Irak arasındaki bölgede hâkimiyeti sağlaması ve küresel bir tehdide dönüşmesi, AB'nin ve Türkiye'nin bölge politikalarında güvenliği öne çıkarmalarına neden olmuştur. Buna bir de çatışmalardan kaçan milyonlarca sivilin Avrupa'ya yönelmesi eklendiğinde AB için, Suriye krizi bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlanmıştır. Suriye krizinin derinleşmesi ve hem Türkiye'yi hem de AB'yi etkilemeye başlamasıyla birlikte tarafların krize verdiği reaksiyon da değişmiştir. Halkın demokratik talebi olarak görülen protestoların çatışmaya dönüşmesi ve bölgeselleşmesi, sorunun güvenleştirilmesine neden olmuştur. AB ve Türkiye, özellikle 2012 sonrası dönemde Suriye krizini bir güvenlik meselesi olarak algılamaya başlamıştır.

Bu çerçevede güvenleştirme teorisinin temel unsurları olan güvenlik aktörleri, referans objeleri, varoluşsal tehditler, kolaylaştırıcı koşullar, alımlayıcı kitle ve soruna karşı olağanüstü önlemler alınması gerekliliği, Suriye krizinin

hem Türkiye hem de AB tarafından yorumlanmasında ve açıklanmasında önemli birer unsura dönüşmüştür. Suriye konusu Arap Baharı sonrası dönemde çatışma, terörizm, güç mücadelesi, proxy savaşları ve haritaların/sınırların yeniden belirlenmesi gibi unsurları içerisinde taşıma özelliği gösterdiği için güvenlikleştirme meselesi

olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, Suriye krizinin ortaya çıkışını, Arap Baharı sürecinde yaşanan tartışmalar üzerinden ele almak ve sonrasında yaşanan çatışmaların “tehdit” olarak algılanması ile birlikte sürecin bir güvenlik meselesine dönüştürüldüğünü ortaya koymaktır.

Arap Baharı Sürecinde Suriye: Demokratik Talebin Çatışmaya Dönüşümü

Suriye krizinde bugün yaşanan çatışmaları, terör örgütlerinin otorite boşluğundan yararlanarak bölgesel/küresel bir tehdide dönüşümlerini, ülkelerin sınır güvenliğini tehdit etmelerini ve uluslararası ilişkiler tarihinin gördüğü en yoğun göç dalgasının ülkeleri etkilemeye başladığı süreci daha iyi anlayabilmek için Arap Baharı'nın başladığı dönemdeki koşulları iyi analiz etmek gerekmektedir. Bu analizi yaparken, Arap Baharı sürecinde uluslararası toplumun ve özellikle de AB ve Türkiye'nin 2010'da Arap coğrafyasında başlayan halk gösterilerine yönelik yaklaşımını ve bu yaklaşımın zamanla nasıl değiştiğini ortaya koymak büyük önem arz etmektedir.

17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ve “Yasemin Devrimi” olarak bilinen halk gösterileri, 23 yıllık Bin Ali yönetimine karşı değişimi talep ediyordu. Tunus'ta başlayan ve sonraki süreçte domino etkisi yapan bu gösteriler, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de de etkili oldu. Arap sokaklarındaki protestoların altında yatan ortak talepler ise diktatörlük rejimlerinin sona ermesi, hak, özgürlük, demokrasi, daha fazla şeffaflık, yolsuzluklar, işsizlik sorunu vb. sebeplerdi.

Tunus'ta Bin Ali yönetiminin Ocak 2011'de sona ermesi ve halk gösterilerinin başarılı olması diğer ülke halkları için de büyük bir umut olmuştur. Tunus'taki başarılı devrim sürecinden sonra ulus-

lararası toplumun gözü Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'ye dönmüştür. Ocak 2011'de Mısır, şubat ayında Libya ve mart ayında da Suriye'de başlayan halk gösterilerinin hedefi Tunus'taki değişim talebiyle örtüşüyordu. Mısır'da Mübarek rejiminin sonlanması, bu umutları daha da güçlendirmişti. Ancak Libya ve Suriye'deki halk gösterileri beklenilen aksine kanlı bir sürece dönüştü.

Tunus'ta başlayan ve diğer Arap ülkelerine sıçrayan Arap Baharı sürecine uluslararası toplum hazırlıksız yakalanmış ve Tunus sonrası dönemde AB başta olmak üzere yaşanan gelişmelere karşı izleyeceği politikayı netleştirmeye başlamıştı. Bu kapsamda AB'nin temel politikası değişim taleplerine destek olma yönünde şekillenmiştir. Mısır ve Libya'da yaşanan halk gösterileri karşısında AB yetkilileri Mübarek ve Kaddafi'ye görevi bırakmaları çağrısında bulunmuştur. Bu sürece kadar AB üyesi ülkeler ortak bir dış politika geliştirmeye çalışmıştır. Suriye'de ise ilk olarak Doğu Guta ve Der el-Zor kentlerinde başlayan halk gösterilerine Esed rejiminin tepkisi sert olmuştur. Esed rejimi, protesto gösterilerini ağır silahlar kullanarak bastırmaya çalışmıştır. Rejimin bu tutumu AB başta olmak üzere uluslararası toplumun tepkisini çekmiştir. Özellikle AB, bölgede yükselen demokrasi taleplerine destek vererek bölgedeki otoriter rejimlerle kurulan

“istikrar” endeksli ilişkileri ve bunun sonucunda Arap halklarının gözünde tahrip olan AB’nin normatif imajını düzeltme fırsatı yakalamıştır. Benzer bir şekilde, mali sıkıntılar nedeniyle ihmal edilen dış politikanın yeniden tartışılmasına olanak vererek yeni bir dış politika revizyonu sürecinin fitili ateşlenmiştir (Erdoğan, 2012, ss. 16-17). Bu durum AB’nin söz konusu değişim taleplerine daha yakın durmasına ve diktatörlük rejimlerinin karşısında yer almasına neden olmuştur. AB üyesi ülkeler, Suriye krizi karşısında daha fazla ortak bir dil kullanmaya başlamıştır. Esed rejiminin katliamlar gerçekleştirmesi, AB üyesi ülkelerin Suriye’de yaşananlar konusunda ortak bir söylemle doğrudan Esed rejimini ve özellikle de Beşşar Esed’i eleştirmelerine sebep olmuştur.

Esed rejiminin protestolar karşısında ağır silahlar kullanmasının ardından AB, Mayıs 2011’den itibaren Suriye’ye ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. AB’nin bir diğer adımı ise Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Suriye ile kurulan ilişkileri askıya almak ve Suriye’ye verilen teknik desteği sona erdirmek olmuştur. Yine AB, Esed rejimine silah ambargosu, Suriye rejimi üyelerinin mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı ile petrol ithalat ambargosu uygulamıştır (Soruş, 2014, s. 1). Birlik üyesi ülkeler de Haziran 2011 sonrası dönemde ülkedeki büyükelçilerini geri çekmeye başlamıştır. 2011’in ortalarından itibaren ise Esed rejiminin meşruiyetini kaybettiğini ilan eden AB, demokrasi yanlısı olan tüm muhalif hareketlere desteğini açıklamış ve bu

çerçevede Suriye Ulusal Konseyi’nin Suriye’nin meşru temsilcisi olduğunu ilan etmiştir. Özellikle AB üyesi olan İngiltere, Fransa ve Almanya’nın Suriye politikaları, Esed rejiminin gitmesinden yana olmuş; bu ülkeler bu konuda Suriye muhalefetine desteklemiştir (Soruş, 2014, s. 1).

AB üyesi ülkeler, her ne kadar Suriye konusunda aynı görüşte hareket etseler de ortak ve etkin bir politika üretmede başarılı olamamıştır. AB’nin Esed yönetimine yönelik yaptırımları ve muhalefete yönelik desteği, rejimi durdurmakta etkisiz kalmıştır. AB bu dönemde Birleşmiş Milletler (BM) ve Arap Birliği’nin Suriye Özel Temsilcisi olan Kofi Annan’ı desteklemiş ve rejime yönelik silah yaptırımını uygulamıştır. Nitekim 30 Haziran 2012’de Cenevre’de Suriye krizini çözüme kavuşturmak için yapılan toplantıya AB üyesi ülkeler ve Türkiye de katılmış ve AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi ile BM Genel Sekreteri’nin katılımıyla Suriye’de tam yetkili bir geçiş hükümetinin kurulması konusunda bir bildiri yayınlanmıştır. Yine aynı şekilde AB, 2014 yılına kadar “Suriye’nin Dostları Grubu” toplantılarına da aktif bir şekilde katılmış ve Suriye Ulusal Konseyi’ni muhatap almıştır. Ancak Rusya’nın Esed rejimine verdiği destek bu yaptırımları etkisiz kılmış ve AB’nin Suriye üzerindeki yaptırım gücünü zayıflatmıştır. AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilciliği de Suriye konusunda etkin bir rol üstlenememiştir. Nitekim Suriye krizi, AB’nin uluslararası krizler karşısında etkin olamadığını göstermiştir.

Türkiye ve AB’nin değişen Suriye Politikası

AB ile üyelik müzakerelerini sürdüren ve Suriye ile sınır komşusu olan Türkiye, 2011 yılında Suriye’de başlayan halk gösterilerini desteklemiş ve Esed

rejimine reform yapma çağrısında bulunmuştur. Suriye muhalefetine önce Antalya’da daha sonra ise İstanbul’da toplanmasına izin veren Türkiye,

rejimin saldırıları karşısında organize olmaya çalışan muhalefete Batılı ülkelerle birlikte destek vermiştir. Türkiye, Suriye ile 2000’li yıllarda geliştirdiği güçlü ilişkiler bağlamında Esed rejimi üzerinde etkili olarak rejimi reform yapmaya zorlamıştır. AB üyesi ülkelerin de aralarında bulunduğu birçok Batılı ülkenin rejime yönelik yaptırım uygulamaya başladığı Mayıs-Haziran 2011’de, Türkiye bir yandan muhalefete destek verirken bir yandan da rejim ile diyalog kanallarını açık tutarak ikna yoluna gitmiştir. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ağustos 2011’de Şam’a bir ziyaret gerçekleştirerek Beşşar Esed ile sekiz saat süren bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıdan bir sonuç çıkmaması ve rejimin ağır silahlar kullanmaya devam etmesinin ardından Türkiye-Suriye arasındaki diyalog kanalları tamamen kopmaya başlamıştır. Bundan sonraki süreçte Türkiye, Suriye rejimine yaptırım uygulamaya başlamış, büyükelçiliğini kapatmış ve Batılı ülkelerle birlikte hareket ederek rejimi durdurmaya çalışmıştır. Türkiye’nin bu dönemdeki en önemli talebi ve politikası “Esed’in görevden ayrılması” ve istikrarsızlığın ortadan kaldırılmasıdır. Özellikle rejimin halkına yönelik saldırıları ve yüz binlerce sivilin ölümünden sonra Türkiye, ABD ve AB üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği diplomatik görüşmelerde “askerî müdahale” seçeneğinin masaya getirilmesini istemiştir. Türkiye bu dönemde Suriye’de artan çatışmalar karşısında ülkesini terk etmeye başlayan Suriyeli siviller için de “açık kapı” politikasını uygulamaya koymuş ve Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısının 100 bini aşması halinde yeni seçenekleri gündeme alacağını ilan etmiştir.

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerdeki en büyük kırılma dönemi ise 2012 yılı olmuştur. Suriye rejimine ait bir uçağın Türkiye’ye ait RF-

4E Phantom keşif uçağını düşürmesinin ardından iki ülke arasındaki kriz büyümüştür. Bu dönemde Türkiye, Suriye rejimine yönelik angajman kurallarını uygulamaya sokmuş ve Türkiye sınırına yaklaşacak olan rejime ait bütün askerî araçların vurulacağını açıklamıştır. Türkiye uçağının vurulması, Türkiye’nin Suriye politikasında güvenliği daha da fazla öne çıkarmasına neden olmuştur. Aynı dönemde hem Esed rejiminin halkına yönelik saldırıları hem de Suriye krizinin bölge için oluşturduğu tehditler, AB ve ABD’nin Suriye politikalarının merkezine de güvenliği yerleştirmiştir. ABD ve AB, Suriye’deki rejimin meşruiyetini yitirdiğini deklare ederken, muhaliflere yönelik desteği de artırma sözü vermiştir. ABD Başkanı Barack Obama da uluslararası alandan yükselen müdahale çağrılarına karşılık “kırmızı çizgi” açıklamasında bulunmuş ve rejimin kimyasal silah kullanması halinde müdahale yapılacağını mesajını vermiştir. AB üyesi ülkeler Fransa, İngiltere ve Almanya da ABD’nin bu açıklamasını desteklemiştir.

Bu dönemde çatışmaların “iç savaşa” dönüşmesi ile birlikte bölgedeki kriz, küresel güvenliği de etkilemeye başlamıştır. ABD ve AB, bölgede etkin olmaya çalışan el-Kaide’nin Suriye uzantısı el-Nusra karşısında adım atma hesaplamaları yapmaya başlamıştır. Suriye’de terör örgütlerinin güç kazanmaya başlaması, krizin AB için de artık güvenikleşmeye başlamasına neden olmuştur. 2013’te Doğu Guta’da Esed rejimi tarafından gerçekleştirilen kimyasal saldırıda 1.300 kişinin hayatını kaybetmesinin ardından AB üyesi ülkeler de dâhil olmak üzere birçok ülke, Suriye’ye müdahale çağrısı yapmıştır. Fransa ve İngiltere, kırmızı çizginin aşıldığını ve ABD’nin müdahale kararı alması halinde destek olacaklarını bildirmiştir. Bölgede kimyasal silahların kullanılma-

sının oluşturduğu tehdidin farkında olan AB'nin en büyük kaygısı ise söz konusu silahların terör örgütlerinin eline geçmesi olmuştur. Bu kapsamda Suriye'deki istikrarsızlığın, terörizmin, göçün ve

kimyasal silahların da aralarında bulunduğu bazı silahların ciddi bir tehdit oluşturmaya başladığının bilincinde olan birlik için Suriye krizi artık güvenlik tehditlerine dönüşen bir alan olmuştur.

DEAŞ ve Yabancı Savaşçılar:

AB'nin Güvenikleştirilen Suriye Politikası ve Türkiye

Suriye'de büyük çatışmalara dönüşen kriz, 2012 sonrası dönemde hem bölge ülkelerini hem de bölge dışı aktörleri etkilemeye başlamıştır. İç savaşın yol açtığı otorite boşluğu, devlet dışı aktörlerin ve terör gruplarının güçlenmesine neden olmuştur. Bu durum Suriye'de yaşanan çatışmaların bölgesel denklemi değiştirmesine de yol açmıştır. Esed rejiminin Şam ve çevresinden Lazkiye'ye kadar uzanan sınırlı bir alanda etkin olması ve Suriye'nin geriye kalanında kontrolü kaybetmesi, bölgenin başka aktörlerin hâkimiyet mücadelesi alanına dönüşmesine yol açmıştır. Esed rejiminin baskı ve saldırılarına karşı mücadele eden muhalif gruplar İdlib, Halep, Humus ve Ürdün sınırına yakın bölgelerde etkin olurken, terör örgütü PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD ise Türkiye'nin güney sınırlarında yer alan Afrin, Kamışlı ve Haseke çevresinde etkin olmuştur. 2013 yılının sonunda el-Kaide'den ayrılarak ismini Irak ve Şam İslam Devleti yahut Arapçası ile Devlet'ül Irak ve Şam (DEAŞ) olarak değiştiren ve liderliğini Ebubekir el-Bağdadi'nin yaptığı terör örgütü ise, Suriye'nin en büyük kentlerinden Rakka ve Der el-Zor'da etkin olmaya başlamıştır. DEAŞ'ın Rakka'da hâkimiyeti sağladıktan sonra 2014 Haziran'ında Irak'ın en büyük ikinci kenti konumundaki Musul'u ele geçirmesiyle birlikte, terörizm, bölgesel ve küresel bir tehdide dönüşmüştür. Rakka-Musul havzasında kontrolü sağlayan, kuzeyde ise Halep kırsalını ele geçirerek Türkiye sınırında yer alan

Cerablus, Kobani, Tel-Abyad'ı alan DEAŞ büyük bir tehdide dönüşmüştür.

DEAŞ'ın bölgede yaşayan sivilleri katletmesi, Batılı gazetecilerin kafalarını kesmesi ve bunu bir propaganda aracı olarak kullanması, bölgede bir devlet kurduğunun iddiasında bulunması, örgütü uluslararası güvenlik için de büyük bir tehdide dönüştürmüştür. Özellikle sivillerin katledilmesi ve Batılı gazetecilerin görüntüleri Batı basınında geniş yankı uyandırmış ve AB üyesi ülkelerin de aralarında bulunduğu ülkelerin bu bölgeye yönelmesini sağlamıştır. Buna bir de örgütün internet ve sosyal medya aracılığı ile başka ülkelerde yaşayan ve radikalleşmeye meyilli kesimleri etkilemeye dönük propagandası eklendiğinde DEAŞ, hem AB hem de Türkiye ve ABD gibi ülkeler için büyük bir tehdide dönüşmüştür.

Nitekim DEAŞ'ın ortaya çıkmasından sonra Avrupa ülkelerinde yaşayan bazı kişiler bu örgütün ideolojisini benimsemeye ve kendilerini DEAŞ'ın bir "savaşçısı" olarak görmeye başlamıştır. Avrupa'da doğmuş ve Avrupa kentlerinde kendisini "öteki" olarak gören bu kesimler, DEAŞ sonrası dönemde çok kısa sürede radikalleşmiştir. Bu radikalleşme, ilerleyen süreçte AB üyesi ülkeler için iki farklı tehdidi ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki bu grupların DEAŞ'ın ideolojik savunuları kapsamında Avrupa'da terör saldırıları gerçekleştirmesi olmuştur. Nitekim Paris'te

Charlie Hebdo, Bataclan konser salonu ve çevresindeki saldırılar, Nice'deki kamyonlu saldırı, Brüksel'de havalimanı ve metro istasyonunda gerçekleştirilen saldırılar genel olarak DEAŞ ile bağlantılı bu radikalleşmiş teröristler eliyle yapılan saldırılar olmuştur (*Aljazeera Türk*, 2015). İkinci tehdit ise Avrupa'daki bu radikal grupların Suriye'ye geçerek DEAŞ saflarında savaşmaları ve ilerleyen süreçte yeniden Avrupa'ya dönmeye başlamaları olmuştur. Avrupa'dan normal bir yolcu gibi seyahat etmek için çıkan bu gruplar, Türkiye'ye geldikten sonra buradan Suriye'ye geçerek DEAŞ'a katılıyor ve burada bombalı saldırılar konusunda eğitim alıyordu. Bu durum AB için yeni bir tehdit alanına dönüştü.

2014 yılında DEAŞ'ın Amerikalı ve İngiliz gazetecileri öldürmesi ile başlayan ve sonraki süreçte Avrupa'da gerçekleştirilen saldırılarla yeni bir boyut kazanan bu tehdit, Suriye sorununun AB için büyük bir güvenlik konusuna dönüşmesine neden olmuştur. AB için 2014 sonrası dönemde Suriye krizi, "terör ihraç eden", "tehdit üreten", "sınır güvenliğini yok eden", "göçmen ihraç eden", "vatandaşlarının güvenliğini tehdit eden" bir alana dönüşmüştür. Bu durum Suriye'nin AB için güvenikleşmesine neden olmuştur. Örneğin Paris saldırılarından sonra açıklama yapan Fransa Cumhurbaşkanı Hollande, "savaşımız acımasızca olacak" açıklamasını yaparken (*BBC Türkçe*, 2015) Fransa savaş uçakları Suriye'de hava saldırıları gerçekleştirmiştir. AB, saldırılardan sonra Fransa ile birlik mesajı verirken, "sınır güvenliğinin artırılacağını" açıklamıştır. Almanya, Fransa ve İngiltere DEAŞ ile mücadele koalisyonuna desteği artıracaklarını ve bu kapsamda ülke güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınacağını duyurmuştur. Suriye'de 2011-2014 yılları arasında AB tarafından kulla-

nılan "barışçıl gösteriler", "Esed gitmeli", "rejim değişmeli", "demokratik dönüşüm sağlanmalı" yönündeki açıklamalar, 2014 sonrası dönemde yerini güvenlikçi bir yaklaşıma bırakmaya başlamıştır. Nitekim 2014 sonrası dönemde daha çok "DEAŞ ile mücadele", "terörizmle mücadele", "vatandaşlarımızın güvenliği sağlanmalı", "sınır güvenliği sağlanmalı", "göç krizi", "güvenlik tehdidi", "önceliğimiz DEAŞ ile mücadele" gibi güvenliğin ağırlıklı olduğu söylemler kullanılmıştır.

2010 sonrası dönemde duraksama yaşayan AB-Türkiye ilişkileri de bu dönemdeki Suriye merkezli gelişmelerden etkilenmiştir. Özellikle "sınır güvenliği", "göç akışı" ve "yabancı savaşçılar" ve PKK/PYD'ye yaklaşım bu dönemde AB-Türkiye ilişkilerini en çok etkileyen konuların başında gelmiştir. Suriye krizinin güvenikleştirilmesi sadece AB'nin Suriye yaklaşımını etkilemekle kalmamış, Türkiye-AB ilişkilerini ve Türkiye-AB'nin Suriye politikasını da olumsuz etkilemiştir. AB yetkilileri bu dönemde Türkiye'nin Suriye sınırındaki güvenliği yeterince sağlayamadığını savunmuştur. Özellikle Avrupa'dan gelen ve Avrupa vatandaşı olan yabancı savaşçıların farklı yolları kullanarak Suriye'ye geçmesi, Türkiye-AB ilişkilerinde büyük bir sorun oluşturmuştur. AB yetkilileri ve AB basını bu dönemde Türkiye'nin sınırlarını korumadığını ve bunun AB için ortaya çıkan güvenlik tehditlerinde önemli bir rol oynadığını iddia etmiştir. 2013 sonrası dönemde terör örgütü DEAŞ'ın Kuzey Suriye'de hâkimiyet kurmaya başlaması ve bazı Suriyeli muhalif grupların içerisindeki Selefi grupların güçlenmeye başlaması, AB'nin Türkiye'nin rolüne dair tehdit algılarını değiştirmiştir (Kardaş, 2015, s. 17). Özellikle 2013 senesinin ikinci yarısından itibaren Batı medyasında "Türkiye aşırı grupları mı destekliyor?"

sorusu tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa basınında bu konuda çok farklı tartışmalar yaşanmış ve Türkiye'yi hedef alan çalışmalar uzun süre tartışma konusu olmuştur.

Buna karşı Türkiye'nin AB'ye yönelik eleştirileri ise söz konusu birlik üyelerinin yabancı savaşçılar ve iç güvenlik konularında yeterli önlemleri alamadığı şeklinde olmuştur. Türkiye'ye göre AB ülkelerinden uçakla Türkiye'ye seyahat eden kişilerin radikal olup olmadığı konusunda Türkiye'nin elinde bir bilgi bulunmadığı müddetçe söz konusu grupların önlenmesi mümkün değildir. Buna karşın AB ülkeleri de söz konusu kişi veya gruplarla ilgili Türkiye'ye bilgi vermediği için Türkiye'nin ülkeye turist gibi gelen kişileri takip etme imkânı yoktur. Bu noktada, AB'den istihbarat paylaşımları olmadığı müddetçe Türkiye'nin önlem alması mümkün değildir. Nitekim 2014'ün başından itibaren Türkiye ile AB arasında yabancı savaşçılar konusunda istihbarat paylaşımı arttırılmıştır. Türkiye'nin yaptığı açıklamaya göre, istihbarat paylaşımlarından sonra yaklaşık 7.000 kişi yakalanarak sınır dışı edilmiştir. Suriye sınırlarında

geniş çaplı önlemler de alan Türkiye, duvar ve tel örgülerle geçişleri engellemeye çalışmıştır.

Türkiye'nin AB üyesi ülkelere yönelik eleştirilerinden bir diğeri ise, terörizmle mücadelede iş birliği konusudur. AB üyesi ülkeler, DEAŞ ile mücadeleyi öncelerken, bir diğeri terör örgütü PKK/PYD'nin bölgede güçlenmesine karşı sessiz kalmaktadır. Türkiye'nin uzun yıllardan bu yana mücadele ettiği PKK'nın Suriye iç savaşını bir fırsata çevirerek bölgede alan hâkimiyeti kurması ve ABD başta olmak üzere Batılı aktörler tarafından desteklenmesi, Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin AB üyesi ülkelerin terör örgütü PKK/PYD'yi desteklediği yönündeki endişeleri artmıştır. Terör örgütü DEAŞ'a karşı ABD tarafından desteklenen PKK/PYD, bu dönemde AB üyesi ülkelere de destek görmeye başlamıştır. Avrupa basınında terör örgütü PKK/PYD'yi olumlayan ve destekleyen haberler yaygınlaşırken, birçok örgüt mensubu Avrupa başkentlerinde ağırlanmıştır.* Bu durum Türkiye ile AB arasındaki güvensizliği daha da derinleştirmiştir.

Göçün Güvenikleştirilmesi ve AB-Türkiye İlişkilerine Etkisi

AB tarafından bir güvenlik tehdidi olarak algılanan göç ve mülteci konusu da Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Suriye'de 2011'de başlayan çatışmalar, beraberinde büyük bir göç sorununu ortaya çıkarmıştır. Yaşanan iç savaşla birlikte milyonlarca sivil Türkiye, Ürdün ve Irak'a sığınmıştır. Özellikle 2014 sonrası dönemde göç oranında büyük bir artış yaşanmıştır.

Suriyelilerin ülkelerini terk etmesi başlarda komşu ülkeleri etkileyen bir sorun olarak görülse de zamanla bölgesel ve küresel bir soruna dönüşmüştür. İç savaşın ardından ülkelerini terk eden 5 milyona yakın sivilin yaklaşık 3 milyonu Türkiye'de, 1 milyona yakını ise Ürdün ve Irak'tadır. Geriye kalan diğer göçmenler ise Avrupa başta olmak üzere dünyanın farklı ülkelerine göç etmeye ça-

* Fransa Cumhurbaşkanı Hollande, birçok defa PYD'nin lideri Salih Müslim ve diğer PYD'lilerle görüşmüştür. Avrupa basını ise özellikle Kobani sonrası dönemde terör örgütü PKK/PYD mensuplarına geniş yer vermeye başlamıştır. Fransız ELLE moda dergisi, 2014 yılında terör örgütünün kıyafetlerini yılın modası olarak göstermiştir, <http://www.rudaw.net/turkish/lifestyle/011020141>

lımaktadır. Bu durum AB ülkelerini derinden etkilemiştir. Nitekim 2014'ten itibaren birlik, büyük bir göç krizi ile karşı karşıya kalmıştır.

Göçün artması bazı Avrupa ülkelerinin liderlerinin, aşırı sağcı partilerin ve Avrupa medyasının olumsuz bir söylem geliştirmesine yol açmıştır. Özellikle aşırı sağcı grupların göçü AB'ye tehdit olarak sunmaları ve güvenlikçi söylemlere odaklanmaları, Avrupa'daki siyasal iklimi de olumsuz etkilemiştir. Buna bir de Avrupa'da yaşanan terör saldırıları eklendiğinde göçmenler terörizm ile özdeşleştirilmeye başlanmıştır. Bu durum göçmen ve mülteci karşıtı söylemlerin daha da güçlenmesine neden olmuştur. Nitekim AB basını ve bazı AB liderlerinin göçmenleri "güvenlik-tehdit", "mali yük", "organize suç grupları", "teknelerle AB'ye kaçmaya çalışan gruplar", "İslamcı teröristler", "yabancılar", "AB kimliğine tehdit" gibi etiketler üzerinden tanımlamaya başlaması, Avrupa'daki göçmen karşıtlığını daha da artırmış ve göçmenleri güvenlik konusu olarak öne çıkarmıştır. Bu durum göçmenleri AB için bir "öteki" unsura ve AB sınırlarını tehdit eden bir varlığa dönüştürmüştür.

Bu ortamda AB üyesi ülkelere olan ilticanın oranında da büyük bir artış yaşanmıştır. *Eurostat*'ın verilerine göre, 2014 yılında Almanya, İsveç, Fransa, İtalya ve İngiltere gibi birlik üyesi ülkelere başvuran kişi sayısı 184 bin 665'tir. 2015 yılındaki verilere göre yaklaşık 1 milyon 350 bin kişi Avrupa'ya göç etmiştir (*BBC Türkçe*, 2015). Bu durum AB'yi büyük bir göç krizi ile karşı karşıya bırakırken, AB'nin ortak göç politikasını da olumsuz etkilemiştir. Göçün artması, birliğin tek bir göç politikası geliştirememesi ve 28 üyenin göçmen kabulü konusunda ortak hareket edememesi sorununu ortaya çıkarmıştır. Birlik üyesi ülkelerin

göç krizine karşı ulus temelli politikalar izlemesi, ülkelerinin çıkarlarını öne çıkarmaları ortak göç politikası çabalarını olumsuz etkilemiştir.

Bu dönemde özellikle Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Asya'dan Avrupa'ya doğru göçün artması ile birlikte göç olgusu AB'nin dış ilişkilerinde stratejik bir önceliğe sahip olmaya başlamıştır. AB, göçe karşı önleyici politikalarını göçün AB sınırlarının dışında tutulması, göç akımlarının daha iyi kontrolünün sağlanması ve birliğe gelen göç baskısının azaltılması üzerine inşa etmeye başlamıştır. Bu bağlamda göç konusunda Türkiye ile ortak hareket etmek AB'nin öncelikleri arasında yer almıştır. AB'ye gerçekleşen göçün önemli bir bölümünün Türkiye üzerinden olması bu düşünceyi öne çıkarmıştır. Göç krizinin derinleşmesinden sonra AB, Türkiye'nin göçmenlerin AB'ye geçişini durdurmasını istemeye başlamıştır. 3 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'nin temel beklentisi ise göç krizi karşısında uluslararası iş birliğinin ve AB'nin Türkiye'ye desteğinin artırılması olmuştur. AB bu dönemde göçü sınırlarının ötesinde durdurmaya çalışan güvenlikçi politikaları öne çıkarırken, Türkiye'den de sınır güvenliğini artırmasını ve sınır geçişlerini engellemesini istemiştir. Böylece AB, göç sorununu dışsallaştırarak sınırlarının ötesinde tutmaya çalışmıştır (Güleç, 2015, s. 91). Bu durum Türkiye ile AB'nin göç krizine bakışının farklılaştığını göstermektedir. Nitekim göç konusundaki farklılıkları gidermeyi ve ortak bir zeminde hareket etmeyi hedefleyen AB ile Türkiye arasında 2014'ten itibaren görüşmeler yapılmaya başlanmış ve bu dönemde Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. 2016 yılında ise 18 Mart Uzlaşması kapsamında göç konusunda iş birliği yapılacağı açıklanmıştır. Türkiye AB'ye göç akışını durdurmak için önlemleri artırmaya ve giden göçmenlerin geri kabulü konusunda iş

birliği yapmaya başlamıştır. AB’de bu kapsamda Türkiye’ye vize serbestisi ve mülteciler için 6 milyar avro destek vermeyi taahhüt etmiştir. Ancak AB’nin verdiği yardım sözünü yerine getirmemesi

Sonuç

AB ve Türkiye, 2011 yılında Suriye’de daha fazla özgürlük ve değişim talebi ile başlayan halk gösterilerine destek vermiştir. Esed rejiminin görevi bırakmasını talep eden Türkiye ve AB, rejimin halka yönelik saldırılarının ardından ise muhaliflere destek vermiş ve Esed rejimin meşruiyetini yitirdiğini açıklamıştır. Ancak çatışmaların 2013’ten itibaren artmaya başlaması ve 2014 sonrası dönemde hem bölgesel hem de küresel bir soruna dönüşmesiyle birlikte AB’nin ve Türkiye’nin Suriye politikası güvenlikleşmeye başlamıştır. Her iki taraf da önceliği güvenliği sağlamaya ve yaşanan çatışmalardan etkilenmemeye vermiştir.

Özellikle DEAŞ’ın 2014’te küresel bir tehdide dönüşmesi ve Avrupa ülkelerinde gerçekleştirdiği terör saldırıları AB’nin Suriye politikasını güvenlik merkezli bir politikaya dönüştürmüştür. Buna bir de Suriye’den Avrupa’ya yaşanan göç eklendiğinde AB’nin temel hedefi vatandaşlarının ve sınırlarının güvenliğini sağlamak olmuştur. Benzer bir durum da Türkiye’nin Suriye politikasında yaşanmıştır. Türkiye, bölgede artan çatışmalar karşısında güvenliği öncelemiştir. Ancak AB ile Türkiye’nin güvenlik öncelikleri de farklılaşmıştır. Temel hedefi sorunları sınırlandırmanın ötesinde tutmak olan AB, bu durumun Türkiye’ye olası etkilerini göz ardı etmiştir. Türkiye ise özellikle terörle mücadele ve göç konusunda AB’den destek beklemiştir. Türkiye-AB arasında tarafların beklentilerine cevap verebilen bir iş birliğinin sağlanamaması ise iki tarafı

ve vize serbestisi konusunda yaşanan tartışmalar, taraflar arasında büyük bir krize yol açmıştır. Günümüzde devam eden kriz, anlaşmanın geleceğini de olumsuz etkilemektedir.

karşı karşıya getirmiştir. AB, Türkiye’nin sınır güvenliğini yeterince sağlamadığı suçlamasında bulunurken, Türkiye de göç ve terör konusunda AB’yi suçlamıştır.

Bu durum Türkiye’nin AB ile müzakere sürecine de olumsuz yansımıştır. Taraflar üyelik müzakereleri yerine tehditlerle mücadeleyi öncelemiştir. İş birliği alanları ise yabancı savaşçıların geçişlerinin durdurulması, sınır güvenliğinin artırılması ve göçmenlerin Avrupa’ya geçişini engellemekle sınırlandırılmış ve güvenlik konularına hapsedilmiştir. AB-Türkiye arasındaki temel konu olan müzakere süreci yerini sınırlı alandaki iş birliğine bırakmıştır. Bu durum her iki tarafın da kendi çıkarlarını hesapladığı ve karşı tarafın hassasiyetlerini dikkate almaktan kaçındığı bir süreci beraberinde getirmiştir.

Türkiye ve AB’nin uzun yıllardan bu yana devam eden güçlü iş birliği göz önüne alındığında tarafların bu güvenlik odaklı perspektifi bir kenara bırakarak müzakere süreci temelinde bir iş birliğini hedeflemesi herkesin çıkarına olacaktır. Zira her iki tarafın da güvenliğini sağlayabilmesi ve iş birliğini ilerletebilmesi ancak müzakere temelinde mümkün olabilir.

Kaynakça

- Akgül-Açıkmeşe, Sinem, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 30 (Yaz 2011), s. 43-73.
- Aydın, Mustafa, *Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Politikası*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Altunışık, Meliha Benli, (2009). “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 1, Sayı 1.
- Baysal, Başar ve Çağlar Lülecı, (2015). “Kopenhag Okulu ve Güvenlikte Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 22.
- Çalışkan, Burak, (2016). *Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası*, İNSAMER, Analiz 17.
- Erdoğan, M. Murat, “AB'nin Suriye Politikası”, Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (içinde), (Ed.) Birol Akgün, SDE Analiz.
- Güleç, Cansu, (2015). “Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları”, TESAM Akademi Dergisi, Sayı 2, Cilt 2.
- Kardaş, Tuncay ve Ömer Behram Özdemir, (2015). *Avrupalı Yabancı Savaşçılar: Kimlik, Sosyal Medya ve Radikalleşme*, SETA, Sayı 115.
- MİŞ, Nebi, (2011). “Güvenlikte Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikte Teorisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (2).
- Öztürk, Bilgehan, (2012). “Avrupa Birliği'nin İran ve Suriye Politikasının Türkiye'ye Etkisi”, *Ortadoğu Analiz*, Aralık 2012, Cilt 4, Sayı 48.
- Soruş, Gökhan, (2014). *Arap Baharı'nın Gölgesinde Avrupa Birliği Komşuluk Politikası*, 21. Yüzyıl Enstitüsü, Avrupa Birliği Araştırmaları Merkezi.
- Waeber, Ole, (1995). “Securitization and Desecuritization”, *On Security*, (Ed.) Ronnie D. Lipschutz, New York: Columbia University Press.
- “Paris saldırıları: En az 127 kişi hayatını kaybetti”, 2015 (14 Kasım), *BBC Türkçe*.
- “Charlie Hebdo saldırısı: Bilinenler, bilinmeyenler”, 2015 (8 Ocak), *Aljazeera Türk*.
- “Grafiklerle AB'nin göçmen krizi”, 2015, (10 Kasım), *BBC Türkçe*.

